

Eesti Psühhiaatrite Seltsi aastakoosolek, 25.05.2012

Informeeritud nõusolek psühhiaatrias ehk
patsiendi nõusolek ei ole lihtsalt allkiri
paberil või „jah“ sõna suus

Andres Soosaar

Moodsa meditsiinieetika põhiküsimus

*Kuidas lahendada pinge või mõnikord isegi
konflikt heategemise-mittekahjustamise ja
patsiendi isikuautonoomia austamise
vahel?*

Psühhiaatria on asunud pidevalt selle
küsimuse kujunemise eesliinil ning
psüühikahäired on just need olukorrad,
kus probleem väljendub oma
mitmetahulises keerukuses.

Isikuautonoomia realiseerumine

Moodsas meditsiinieetikas on

isikuautonoomia austamise põhiliseks

viisiks kvaliteetse **informeeritud**

nõusoleku (*informed consent*) saamine.

Kui informeeritud nõusolekut ei ole võimalik patsiendilt (uuritavalt) saada, siis rakendab ühiskonna tema suhtes täiendavaid kaitsemeetmeid.

Nõusoleku praktika areng viimastel aastakümnetel

Norra meditsiinieetik Jan Helge Solbakk on informeeritud nõusoleku mõiste ja praktika arengut vaadelnud draamažanrite kaudu:

- **Tragöödia** – igasuguse nõusoleku puudumine ja inimeste allutamine meditsiinilisele sekkumisele;
- **Komöödia** – informeeritud nõusoleku standardi fundamentalism ja rakendamine igas olukorras;
- **Farss** – avatud nõusoleku rakendamine nt biopankade tegevuses.

PsASi mõisted

5) teadev nõusolek – nõusolek, mille andmisel isik on võimeline aru saama nõusoleku olemusest ja selle andmise või sellest keeldumise tagajärgedest.

Autonoomia

autonoomia – kr < *autos* ise + *nomos*
seadus, so inimese võime ja võimalus
teha enda kohta käivaid otsuseid

- Autonoomia on eetika fundamentaalne eeldus: kui see inimestel niisugusena puuduks, siis on eetikast üleüldse keeruline rääkida.

Millal isik toimib autonoomselt?

X toimib autonoomselt vaid siis, kui X toimib

1. kavatsuslikult,
2. (toimuva) mõistmisega ja
3. väliste kontrollivate mõjudeta.

R. Faden & T. Beauchamp „A History and Theory of Informed Consent“, ch 7.

Kas isikuautonoomia on ...

- **selle kandja teatud tasemel tunnetuslik ja käitumuslik võimekus? Kas vaimne alaareng välistab autonoomia?**
- **vaba tahte olemasolu (ükskõik millisel moel)? Kui vaba tahet ei ole olemas?**
- **ühiskonna poolt tema liikmete peale pandud hoiak? Kas ilma ühiskonnata autonoomia puuduks?**

Isikuautonoomia ei ole kahevalentne nähtus

**Isikuautonoomia olemasolu või puudumine ei ole
ajas püsiv nähtus**

- Ka tavalised autonoomseteks peetavad inimesed teevad aegajalt mitteautonoomseid tegusid;
- Autonoomia komponendid moodustavad seisundite kontiinume;
- Need, kellel on seadusega (sic! st ühiskonna poolt) autonoomiat piiratud või see on ära võetud, on aegajalt täiesti autonoomiavõimelised

NB! Informeeritud nõusolek ei ole üksnes allkiri paberil

Informeeritud nõusoleku elemendid (Beauchamp & Childress, 1994)

I Lähtetingimused

1. Kompetentsus mõista ja otsustada
2. Vabatahtelisus otsustamisel

II Informatsioonilised elemendid

3. Teavitamine (olukorrast)
4. Soovitused tegutsemiseks
5. Arusaamine punktidest 3 ja 4

III Nõusoleku elemendid

6. Otsus mingi plaani kasuks
7. Tehtud valiku autoriseerimine

Informeeritud nõusoleku saamise teed

- Formaalsem sündmuse mudel, a' la “täidame ja allkirjastame nüüd selle paberi”
- Sisulisem dialoogi-protsessi mudel

Meditšiinieetika räägitakse aeg-ajalt nõusoleku kvaliteedist

Informeeritud nõusoleku saamise raskused

- Lapsed – vanusega nende autonoomia järjest suureneb.
- Vaimuhäiretega patsiendid
- Teadvusetu patsiendid
- Mõnikord ka eakad patsiendid

Need patsiendid on enam **haavatavad** ning nende puhul kasutatakse teinegi kord asendusnõusolekut, kus patsiente/uuritavaid esindavad teised inimesed .

Nõusoleku vorme on teisigi

- Et tüüpiline informeeritud nõusolek ei realiseeru korrektselt teips mitte kõikides olukordades, siis uuema aja meditsiinieetikas räägitakse üha enam erinevatest nõusoleku vormidest, millest kõikidel ei ole eestikeelseid vasteidki olemas.
- ***express, tacit, implied, presumed, surrogate, open, broad consent etc.***

Autonoomia ja paternalism kliinilises psühhiaatrias

- PsAS väljendab Eesti rahva tahet psühhiaatria viljelemisel, kuid variante on teisigi.
- Psühhiaatridki lähtuvad meditsiinieetikast, kuid selle ala eetikas on ka rida iseärasusi.
- WMA seisukoht psühhiaatrilisi patsiente puudutavatest eetilistest aspektidest (2006). Selle dokumendi ideoloogia põhineb haige isolatsioonil ja tema tavaolukorras toetamise vastandaval eristamisel.

PsAS

§ 3. Psühhiaatrilise abi vabatahtlikkus

(1) Psühhiaatrilist abi antakse vaba tahte avalduse alusel, s.t. isiku soovil või teadval nõusolekul.

(2) Piiratud teovõimega isikule antakse psühhiaatrilist abi tema seadusliku esindaja nõusolekul ja isiku enda tahte alusel niivõrd, kui võrd ta on võimeline sellekohast tahet avaldama. Seaduslik esindaja ei saa esindatava asemel avaldada tahet psühhiaatrilise abi osutamiseks.

PsAS

§ 10. Vältimatu psühhiaatrilise abi andmise üldpõhimõtted

(2) Vältimatut psühhiaatrilist abi saab psüühikahäirega isik vaba tahte avalduse alusel, välja arvatud käesoleva seaduse § 11 lõikes 1 sätestatud juhtudel.

PsAS

§ 11. Tahtest olenematu vältimatu psühhiaatiline abi

(2) Tahtest olenematut ravi võib kohaldada üksnes kohtu määruse alusel. ...

(3) Otsuse kohaldada tahtest olenematut ravi kohtu loata teeb haigla psühhiaatriaosakonna psühhiaater isiku psühhiaatriaosakonda saabumisel või vaba tahte avalduse alusel haiglas ravil viibival isikul tahtest olenematu ravi kohaldamise vajaduse ilmnmisel viivitamata pärast isiku arstlikku läbivaatust. ...

Kokkuvõte

- Psühhiaatrias tuleb olla eriliselt hoolikas patsiendi nõusolekuvõimelisuse hindamisel ning see võib ravimise käigus nobedasti muutuda;
- Kui patsiendi informeeritud nõusoleku võime jätab soovida, siis tuleks võimalusel kasutada teisi nõusoleku vorme ja patsiendi autonoomia-heategemise tasakaalu nihutada viimase kasuks.